PRODUCCIÓ, RENDIMENTS I PRODUCTIVITAT AGRÍCOLES A CATALUNYA (SEGLES XVII A XIX)

Introducció

La informació entorn de la productivitat agrària és sovint objecte d'estudis i de treballs parcials. La productivitat agrària és un tema central per una etapa de la història de la humanitat en la qual aquella és el principal indicador de la conjuntura econòmica i de les condicions de vida dels homes. B. H. Slicher van Bath, que ha posat repetidament l'accent en la necessitat de mesurar la productivitat agrària, ha insistit sobretot en la importància econòmica dels *yield-ratios* com un factor de rendiment digne d'ésser estudiat i mesurat.[1] És evident que mesurar exclusivament els *yield-ratios* és insuficient, i que caldria tenir en compte molts més elements i factors per obtenir un esquema vàlid de valoració de la productivitat agrària: superfície que ocupen els conreus, tècniques d'ús de la terra, coneixement de les eines en ús, utilització d'adobs, mentalitat pagesa i evidentment rendiment per hora de treball. No és, però, fàcil d'obtenir aquest quadre complet i sovint només ens és permès, i encara parcialment, d'accedir o conèixer aspectes limitats d'alguns factors de la producció agrícola que, indirectament, permeten valorar trets de les condicions generals de la productivitat. Si l'estudi de la productivitat agrària dels segles XVIII i XIX comporta dificultats, aquestes augmenten si ens situem a èpoques anteriors. La informació agrària de caràcter econòmic en relació, per exemple, amb el segle XVII és òbviament escassa i deficient. Aquí pretenem d'abordar el tema a partir sobretot d'un tipus de fons o documentació encara poc explotada: les comptabilitats pageses i privades. El poc ús d'aquest tipus de fonts és determinat en gran part precisament per la condició encara de privades en la seva major part. Segurament que un esforç de recerques en arxius privats i àdhuc públics oferirien força material d'aquest tipus.

Convé aturar-se en la validesa i la representativitat d'aquesta font perquè ha estat objecte de crítiques sovint precipitades i poc matisades. Aquest és, creiem, el cas de Gonzalo Anes, per al qual els llibres de comptes de les explotacions agrícoles, valuosos en tant que permeten «*constituir series de precios*

1. Entre la bibliografia que s'ocupa d'aquests temes es pot destacar: B. H. SLICHER VAN BATH: *Yield ratios 810-1820*, «AAG Bijdragen» 10 (1963); *idem, Les problèmes fondamentaux de la société pré-industrielle en Europe occidentale*, «AAG Bijdragen», 12 (1965), ps. 3-45, i, també, J. RUWET: *Mesure de la production agricole sous l'Ancien Régime. Le blé en pays mosan*, «Annales», núm. 4 (1964), ps. 625-642; *Troisième Conférence Internationale d'Histoire Économique* (Munic 1965), II, i *Les fluctuations du produit de la dîme* (París - l'Haia, Mouton, 1972).

(...) semillas empleadas, cosechas obtenidas (con lo cual se pueden estudiar las fluctuaciones del rendimiento), salarios pagados y, en general, determinar los costes de producción y los ingresos totales obtenidos y, por todo ello, establecer el balance, en cada año, de las explotaciones agrícolas de que se trate»[2] són representatives únicament d'un determinat tipus d'explotació i deixen al marge les parcelles explotades pel petit i mitjà pagès, tot falsejant-ne, per aquesta raó, els resultats. També Goubert, en la seva intervenció a la Conferència Econòmica de Munic, posava l'accent en aquesta singularitat: «*En dehors de ces grandes cultures, de ces grandes exploitations (...) il y a tout le reste, c'est-à-dire la multitude des tout petits paysans parcellaires que nous connaissons très peu et très mal et que nous ne connaîtrons probablement jamais très bien, parce qu'on n'a presque pas d'archives en France, se rapportant à eux.*»[3]

Ens sembla que aquestes afirmacions es basen en el supòsit que només les grans explotacions registraven els seus balanços en els llibres de comptes, la qual cosa no sempre respon a la realitat. En efecte, i cenyint-nos al cas català, l'extensió de la parceria ha fomentat l'existència d'anotacions de collites i d'informació sobre la marxa de l'explotació cedida en concepte de parceria, ja que el propietari, que percebia una part proporcional de la collita, estava interessat a conèixer-ne els resultats i, si era el cas, millorar-los. D'altra banda, aquestes explotacions gairebé mai no excedeixen l'extensió susceptible d'ésser treballada pel mateix parcer i la seva família. No exclouen, doncs, la mitjana i petita explotació. Per això creiem viable, i de gran interès, la tasca d'establir comparacions entre el comportament d'explotacions de dimensió diversa i, fins i tot, entre explotacions cedides en administració, arrendades i dirigides pel propietari.

Un altre problema és el caràcter limitat des del punt de vista geogràfic i cronològic dels llibres de comptes. El material de treball condiciona, i l'investigador ha de sotmetre's a aquestes limitacions. A les restriccions al·ludides s'ha d'afegir el fet que sovint les fonts, fins i tot les més interessants, no són explícites en relació amb molts interrogants que se'ls formulen.

Ben sovint la documentació ofereix d'una manera subsidiària les dades que més ens interessen, pel fet que l'objectiu del document, a la seva època, era diferent a la funció que ara se li vol atribuir. Això esdevé tant amb els llibres de comptes com amb altres fonts de caràcter indirecte: delmes, documentació fiscal, estimacions diverses. Per exemple, el delme —potser la font més utilitzada— presenta nombroses dificultats: per a deduir la producció a partir del delme cal conèixer la taxa del delme, els productes sobre els quals s'aplicava, la superfície delmada, el grau de responsabilitat a l'hora de pagar; factors que no sempre es poden conèixer en la seva totalitat.

Sens dubte, un estudi complet de la producció i de la productivitat haurà d'utilitzar combinadament aquestes diferents fonts, a fi de superar les limitacions que cadascuna d'elles presenta i obtenir el més ampli grau d'aproximació a la realitat.

2. *Las crisis vitícolas. Cosechas, diezmos y precios en la comarca aviense: Resultados de una primera confrontación,* Separata dels núms. 75-76 del «Boletín de la Universidad Compostelana» (1967-1968), p. 252.

3. *Actes de la Troisième Conférence Internationale d'Histoire Économique* (Munic 1915), II (*Production et productivité agricoles*) (París - l'Haia, Mouton, 1968), ps. 102-103.

De tota manera, les limitacions no semblen superables ara per ara, i no sembla adequat de subordinar qualsevol intent de treball a la necessitat de disposar d'unes preteses fonts més perfectes. Així, cal superar la precarietat de les fonts i intentar la seva sistematització. Potser la manera d'emprendre el treball de sistematització resideix a sotmetre la documentació, malgrat l'heterogeneïtat, a un conjunt de preguntes prèviament establertes que permetin d'una banda l'homogeneïtzació d'aquelles notícies susceptibles d'ésser relacionades, i de l'altra verificar també aquells factors divergents que poden ésser també raonats en el marc de l'esquema de treball. Això al mateix temps comporta eludir en una primera fase de treball aquells factors aïllats que no són susceptibles de ser incorporats adequadament a l'esquema de treball prèviament elaborat.

Seguint el criteri apuntat sotmetrem l'heterogeneïtat de les nostres fonts als interrogants a què són sotmeses les fonts agràries quan es pretenen aclariments i informació en relació amb els fenòmens econòmics de producció i productivitat agrària.

Els cinc treballs que presentem intenten de situar-se en aquesta línia. Les fonts utilitzades pertanyen bàsicament a comptabilitats pageses i a documentació d'arxius familiars, ja que un dels nostres propòsits és de procurar de revalorar la informació que aporta aquest tipus de documentació en relació amb els fenòmens de producció i productivitat. Diversos pel seu àmbit cronològic (des del segle XVII al segle XIX) i geogràfic (diverses comarques del Principat de Catalunya), aquests treballs pretenen d'ésser una primera aportació destinada a cobrir el buit existent en aquest camp [4] i una crida als estudiosos de la història agrària per tal que uneixin llurs esforços en aquest sentit.

4. Algunes de les aportacions significatives per a Catalunya són les d'Emili GIRALT, *Técnicas, rendimientos y mutaciones agrícolas en una finca catalana del siglo XVIII*, a *Première Conférence Internationale d'Histoire Économique. Stockholm, 1960*, Mouton (París-l'Haia), ps. 569-576, i Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Ed. 62 (Barcelona 1966), III, ps. 591-624: estudi de les quatre torres de l'Hospital de la Santa Creu; *L'exploitation agricole d'une propieté dans l'horta de Tàrrega*, a *Homenaje a Jaime Vicens Vives* (Barcelona 1967), II, ps. 761-783, reproduït a *Assaigs sobre la Catalunya del segle XVIII*, Curial (Barcelona 1973).